

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

NATIONAL SENIOR CERTIFICATE

KREITI YA 12

SEPEDI LELEMETLALELETŠO LA BOBEDI (SAL)

LEPHEPHE LA PELE (P1)

DIBATSELA 2013

GAUTENG

MEPUTSO: 120

NAKO: 2½ diiri

Palomoka ya matlakala a dipotšišo ke 14.

DITAELO LE TSHEDIMOŠO

1. Lephephe le, le arotšwe ka DIKAROLO tše NNE, e lego ya A, ya B, ya C le ya D.

KAROLO YA A:	Tekatlhaloganyo	(30)
KAROLO YA B:	Kakaretšo	(10)
KAROLO YA C:	Thutapolelo le Tšhomišopolelo	(60)
KAROLO YA D:	Dingwalo	(20)

2. Bala dipotšišo KA MOKA ka tlhokomelo.
3. Araba dipotšišo go tšwa dikarolong KA MOKA.
4. Thoma KAROLO ye NNGWE le ye NNGWE letlakaleng le LEFSA.
5. Thalela fao karolo e felelago gona.
6. Dikarabo di nomorwe go swana le dipotšišo.
7. Tshela mothalo mafelelong a karabo ye NNGWE le ye NNGWE.
8. Ngwala ka bothakga le ka mongwalo wa go balega.
9. Hlokomela mopeleto le tlhamo ya mafoko.

KAROLO YA A: TEKATLHALOGANYO**POTŠIŠO YA 1**

1.1 Badišiša temana ye gore o kgone go araba dipotšišo tše di e latelago.

TEMANA YA A**BARWEDI BA GA WILLIAMS BA ETELA SOWETO**

Dipapadi di ratega kudu lefaseng ka bophara. Tšona di kgatha tema ye bohlokwa kudu maphelong a batho ba bagolo le ba bafsa. Go bohlokwa gore bafsa ba rutwe le go hlohleletšwa go tseba le go kgatha tema go mehuta yeo e fapanego ya dipapadi. Bafsa bao ba nago le bokgoni le mafolofolo ba ka ikhwetša ba fofa marung bjalo ka dipeolwane, e le ka lebaka la tšona dipapadi. 5

Motsesetoropo wa Soweto o ile wa ba melomong ya batho kgweding ya Dibatsela. Basetsana ba Akhatemi ya thenisi ya Soweto ba ile ba thaba, ba ba ba se kgolwe seo mahlo a bona a se bonago. Dinaletšana tša go tuma tša Bodikela, e lego Serena le Venus ba be ba etetše felo fao. Ke bolela ka go tšwa mošewamawatlle, e lego Amerika. Lefase ge le ba reteletša le re ke barwedi ba ga Williams. Bona ba tumile ka go thopa megopo diphadišanong tša papadi ya thenisi. Barwedi ba ga Williams ba be ba etetše Afrika-Borwa go godiša matlafatšo ya basadi. 13

'Botšang bana ba gore ba ka kgona'. Ao ebile mantšu ao a bego a bolelwa ke Venus a lebišitše go batswadi ba bana bao ba ithutelago thenisi. E be e le basetsana ba masometlhano ba mengwaga ya gare ga seswai le lesometshela. Serena le yena o ile a ruta ba bangwe basetsana ditsela tše kaone tša go bapala thenisi. Ditoro tša bona di ile tša fetoga therešo ge ba bona ba bapala thenisi le Serena. Seswana se re tšhiwana ye e sa hwego e leta monono. Yo mongwe wa basetsana, e lego Phumelele Kubheka o boletše a re: 'Nna nka se be kaone ka go bapala thenisi go phala Serena le Venus empa ke tlo ba yo mokaonekaone le go feta fao'. Dikamano tša basetsana le dinaletšana tše tša Amerika ebile tša tlhohleletšo e le ruri. 23

Serena ge a hlohleletša batswadi le basetsana o boletše gore tšwelopele ya gagwe le ngwanabo ba e humane kudukudu go tšwa go batswadi ba bona. O ile a gatelela gore tlhohleletšo ya go bapala papadi efe goba efe e thoma ka gae. 'Le wena o ka kgona. A re bapaleng!' Ao ebile mantšu a mafelelo a tlhohleletšo go tšwa go barwedi ba Williams. Batswadi ka nnete ba swanetše go ba le dikamano tše botse le bana ba bona. 30

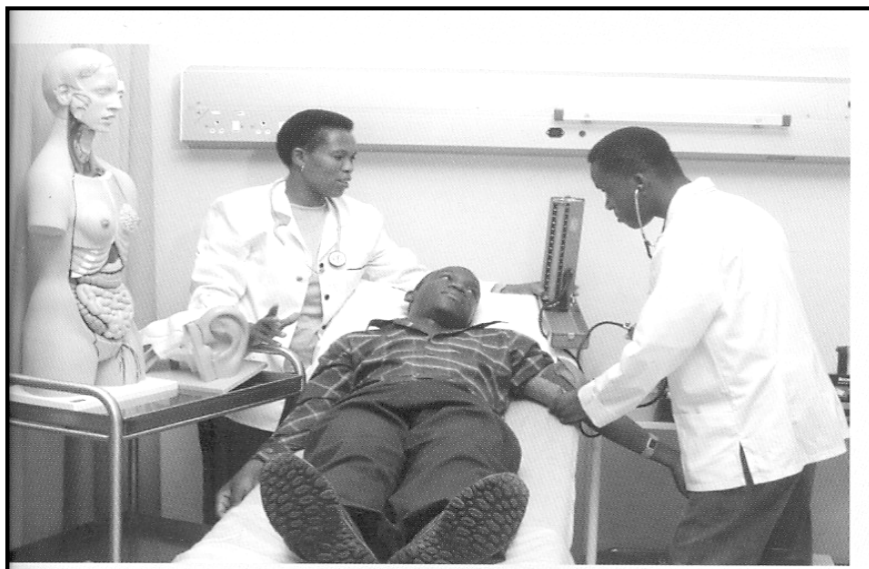
[E fetoletšwe go tšwa go *Sunday Times*, 4 Dibatsela 2012]

- 1.1.1 Go tšwa temaneng ya bobedi, basetsana ba ga Williams ba tumile ka eng? (1)
- 1.1.2 Ke eng seo basetsana ba ga Williams ba bego ba tlile go se dira Soweto? (2)
- 1.1.3 Na basetsana ba ga Williams ba hweditše tlhohleletšo kae? (1)

- 1.1.4 Hlaloša mebolelwana ye e latelago go ya le ka fao e dirišitšwego temaneng:
(a) 'Dinaletšana tša go tuma.' (2)
(b) 'Ditoro tša bona di ile tša fetoga therešo.' (2)
- 1.1.5 Go ya ka setsopolwa laetša tema ye e kgathwago ke batswadi kgodišong ya bana. (2)
- 1.1.6 Ke ka lebaka la eng Serena le Venus ba kgethile go etela akhatemi ya basetsana ba se etele ya bašemane? (2)
- 1.1.7 Na Phumelelo Kubheka go itaetša a thušitšwe bjang ke ketelo yeo? (2)
- 1.1.8 Na batswadi ba basetsana ba ba itaetša e le batswadi ba mohuta mang? (2)
- 1.1.9 Ge o be o le yo mongwe wa batswadi o be o tla dira eng ge o fihla gae? (2)
- 1.1.10 Efa phapano gare ga basetsana ba go kgatha tema dipapading le ba go se kgathe tema dipapading. (2)

- 1.2 Lebeledišiša seswantšho se sa ka tlase gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

TEMANA YA B

[Limpopo Leader 2012]

- 1.2.1 Na batho ba ba itaetša ba le lefelong lefe? (1)

- 1.2.2 Na batho ba ba emego ka maoto mo seswantšhong ba bonagala ba dira eng? Kgetha karabo ya maleba.
- A Ba apeša monna.
B Ba hlahloba molwetši.
C Ba robatša monna. (1)
- 1.2.3 Ke eng seo ngaka e se dirago go molwetši? (2)
- 1.2.4 Go na le se se makatšago ka molwetši yo a robetšego mopeteng. Hlaloša. (2)
- 1.2.5 Na mohola wa seswantšho sa go bewa tafoleng ke ofe? (2)
- 1.2.6 Go ya ka wena ke nnete gore bontši bja banna ga bo kwane le go ya maokelong ge bo lwala? (2)

PALOMOKA YA KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KAKARETŠO**POTŠIŠO YA 2**

Badišiša temana ye e latelago gomme o ntšhe dintlha tše ŠUPAGO tše di laetšago phapano gare ga lapa la Maleka le la Seshoka.

Hlokomela:

1. Ngwala dintlha tše ŠUPA.
2. Šomiša mantšu a gago.
3. Nomora mafoko a gago go thoma go 1-7.
4. Ngwala lefoko le LENGWE le le LENGWE mothalading wa lona.
5. Kakaretšo ya gago e se fete mantšu a 60.
6. Laetša palo ya mantšu ao o a šomišitšego mafelelong a kakaretšo ka mašakaneng.

'Wena mosatšana tena o a mpapalela ke a go bona. O nagana gore ke sa le mošemane wa go diša dipudi ke a go bona. Ke rragomasogana le makgarebe ao a tletšego ka mo lapeng le. Lapa le ke la ka, le re nna wee! Nka se ke ka ralošwa ke wena le mokgalabjana yola wa ga Seshoka'.

Ao ke mantšu ao a ilego a bolelwa ke Maleka ge mosadi wa gagwe a mmegele gore ba ga Seshoka ba be ba tlile go kgopela sego sa meetse ka lapeng la gagwe. Lebaka le legolo leo le dirilego gore Maleka a befelwe ke gore yena ke modudi wa Majakaneng mola ba ga Seshoka e le bafaladi ebile lapeng la bona go binwa malopo.

Le ge Maleka a itlhakela, ke Mokriste yoo a godišitšego bana ba gagwe ka gare ga kereke. Ga a rate ba ga Seshoka le ge e le bahumi bao ba tsebalegago. O hloile kgwebo ya bona ya go rekiša bjala ka ge a re bana ba go golela malapeng a mabjalo ga ba rutwe mekgwa ya setho. Maleka o tloga a lebelelela ba ga Seshoka fase le ge bona ba itaetša ba mo rata ebile ba mo hlompha.

[Boitlhamelo]

PALOMOKA YA KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: THUTAPOLELO LE TŠHOMIŠOPOLELO**POTŠIŠO YA 3**

Lebeledišiša papatšo gomme o arabe dipotšišo tša go e latela.

HWETŠA DITLHALOŠO KA MOKA!!!

Ke setšhabelo sa bohle; ntle le bailapuku (batho ba go se rutege).

Bagešo ke:
Dirutegi, boramahlale le dihlalefi
KE KOMANKANNA TLHALOŠONG YA MANTŠU
TSEBO KE MANTŠHAOTLOGELE

[Boitlhamelo]

- 3.1 Ke ka lebaka la eng leina la puku le ngwadilwe ka fonte ye kgolo? (2)
- 3.2 Hlaloša mohola wa tirišo ya leswao la makalo mo papatšong. (2)
- 3.3 Na sebatšwa se thuša moreki ka eng? (2)
- 3.4 Laetša dilo tše PEDI tše di tlogetšwego papatšong bjalo ka tshedimošo ye bohlokwa. (2)
- 3.5 Papatšo ye e kgetholla sehlopha sefe sa batho? (2)

[10]**POTŠIŠO YA 4**

Bala temana yeo e filwego gomme o arabe dipotšišo tše di e latelago.

Bafsa ba bantši ga ba kwešiše bohlokwa bja ditokelo.
 Mmušo o fa batho ditokelo, Mmušo o fediša kgatelelo le tlhorišo ya batho gore ba phele gabotse. **Batho, dirišang ditokelo gabotse.**

[Boitlhamelo]

- 4.1 Ngwala mohlala o TEE wa:

- 4.1.1 Lehlaodi

- 4.1.2 Lehlathi

(2)

- 4.2 Lentšu le 'gore' le phetha mošomo ofe mo temaneng ye? (2)
- 4.3 Ngwala lefoko leo le kotofaditšwego ka modirišokgopelo. (2)
- 4.4 Tsopola mohlala wa lefokontši. (2)
- 4.5 Ngwala lefoko leo le thaletšwego ka tumelo. (2)
- [10]**

POTŠIŠO YA 5

Lebeledišiša seswantšho sa ka tlase le mantšu a sona gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

- 5.1 Hlaloša mošomo wo o phethwago ke moselana wa 'gadi' go 'Morutišigadi'. (2)
- 5.2 Mo lefokong le 'Barutišigadi re rata basetsana bao ba ithatago', laetša:
- 5.2.1 Sediri
- 5.2.2 Tiro
- 5.2.3 Sedirwa (3)

- 5.3 Ngwala lentšu le 'basetšana' ka nyenyefatšo o be o le diriše lefokong la go kwagala. (2)
- 5.4 Ngwala lefoko le ka polelotirišwa. 'Motho o goletša masokisi'. Thoma ka tsela ye:
Masokisi a ... (2)
- 5.5 Ngwala lentšu le 'barutišigadi' ka botee gomme o le šomiše lefokong. (2)
- 5.6 Kgetha karabo ya maleba. Sekafoko seo se kotofaditšwego se ra go reng.
Fahlela karabo ya gago:
A Dithakga
B Mašaedi (2)
- 5.7 Ngwala lelatodi la seemo sa batho ba ba bonalago seswantšhong. (2)
- [15]

POTŠIŠO YA 6

Lebeledišiša seswantšho sa ka tlase le mantšu a sona gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

Mna le Mdi Makola ba boetše ga gabobona magaeng. Bophelo bja setoropong bo ba lapišitše. Le ge magaeng dikliniki di le kgole, ba bona go le kaone go phala ditoropong. Bodutu ga e sa le bjo bokaalo ka ge mmušo o dirile gore dithelebišene di be gona. **Bontši bja batho ba na le tšona.**

[Inthanete]

6.1 Feleletša lenaneo la ka tlase :

KHUTSOFATSO	KA BOTLALO
Mna	

(1)

6.2 Lebantšha lereo le tlhalošo ya maleba.

Lereo	Tlhalošo
(a) Magaeng	(i) Setheo sa taolo ya batho.
(b) Mmušo	(ii) Lefelo la bodulo fao batho ba lego ka tlase ga taolo ya mmasepala.
(c) Setoropong	(iii) Lefelo la bodulo fao kgoši e lego hlogo ya setšhaba.

(3)

6.3 Ngwala lefoko leo le thaletšwego ka lebaka le le tlogo.

(2)

6.4 Laetša hlogo le moselana mo lentšung le 'magaeng'.

(2)

6.5 Maina a a latelago ga se a ngwalwa/peletwa gabotse. A ngwale ka mopeleto wo o nepagetšego:

6.5.1 Majwang

6.5.2 Mengako

(2)

6.6 Ngwala lefoko le le kotofaditšwego ka mokgwa wa potšišo.

(2)

6.7 Diriša lentšu le 'bona' mafokong a MABEDI go laetša ditlhalošo tša lona tša go fapana.

(2)

6.8 Ngwala lešala sebakeng sa lentšu le, 'batho'.

(1)

[15]

POTŠIŠO YA 7

- 7.1 Lebeledišiša seswantšho sa ka tlase le mantšu a sona gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

- 7.1.1 Batho ba ba bonala ba le kae? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 7.1.2 Go tšwa dipuduleng tša ka godimo nyaka lehlalošetšagotee la 'go nagana'. (1)
- 7.1.3 Ke eng se se laetšago gore mošemane yo ga a iše ditaba tša monna yo hlogong? (2)
- 7.1.4 Fetolela lediri le, 'bolela', go lediriši o be o le diriše lefokong. (2)

- 7.2 Lokiša diphošo mo mafokong a:

Mna Phasha o fetotše a re mmalo mehlolo ga e fele. makgarebe le bakgekolo ba no swana.

(3)
[10]

PALOMOKA YA KAROLO YA C: 60

KAROLO YA D: DINGWALO**DIKANEGELOKOPANA****POTŠIŠO 8****GO TSEBA MANG? (1980) – HH Ramokgopa**

Mo karolong ye, kgetha potšišo e TEE fela.

8.1 Bala setsopolwa se gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

SETSOPOLWA A**ROMA NNA MMA**

Dineo yena yaka o tla gafa ka pelo bohloko, a ba a dio hlaba mokgoši, gomme ba mo lesa bjalo gore a potlišhe pelo. Ka morago ba mo iša ka phapošing ya mmagwe gore a khutše ka gona.

Tšhelopo a re go mogatšagwe: 'Ke tsogile ke ekwa gore se sengwe se tlo re diragalela sa go se be bose. Gape le mantšibua ga ke a robala gabotse le ge ke be ke sa rate go go tsoša. Go robala e bile go phapharega nako le nako. Aowa, ga go se re ka se dirago, mogatšaka: A re ikhomotše ka gore tše ke tša bophelo.'

MmaDineo: 'Aowa, ga go molato; thato ya Modimo e diregile. A go tumišwe leina la Modimo.' Eupša pelo ya gagwe e be e le bohloko kudukudu. Ka nako ye nngwe a ipea molato.

Ba ga Tšhelopo ba lokiša (tša poloko) gomme ka Mokibelo wona woo ba boloka morwedi wa bona.

[Letl. 14]

8.1.1 Hlaloša mebolelwana ye:

(a) A potlišhe pelo. (2)

(b) A hlaba mokgoši. (2)

8.1.2 Ditaba tša setsopolwa se di hlotšwe ke eng? (2)

8.1.3 Hlaloša tikologo ye e tšwelelago setsopolweng se. (3)

8.1.4 Tsopola lefoko leo le laetšago gore MmaDineo ke Mokriste. (2)

8.1.5 Ngwala/Efa molaetša wo o tšwelelago setsopolweng se. (2)

- 8.1.6 Laetša bohlokwa bja poledišano setsopolweng se? (2)
- 8.1.7 Go ya ka tsebo ya gago ya kanegelokopana ye, efa tharollo ya bothata mo kanegelong ye. (3)
- 8.1.8 Ntšha maikutlo a gago mabapi le ditaba tša setsopolwa se? (2)
- [20]**

GOBA

- 8.2 Bala setsopolwa se gomme o arabe dipotšišo tša go se latela.

SETSOPOLWA B

MPAPALETŠENG

Sefala: 'Aowa, tšeo ke a di kwa; tabakgolo ke hlogo ya molato. Tše dingwe tšeo ga di tshwenye; nka se palelwe ke tšhelete ya pese. O se tshwenyege, Mma, ke tla go phethela ka moka dilo tšeo.'

Go bile gwa feta kgwedi Sefala a sa bonale. Ka mo MmaSerwadi o swere bothata ka kgaetšediagwe le mogweragwe; ba nyaka nku tša bona, a ba a phetha ka go nea mogweragwe nku, a mpe a šale le molato wa kgaetšediagwe ka gore yena nke o kwešiša maemo a ditaba.

Ka beke ya bobedi ya kgwedi ye mpsha a boela ga Sefala; a galefile mosadi yo moswana, a re ge a sa humane dinku tšeo o tla gapa ditonki, o tla no bona gore o dirang ka tšona. A fihla moo a hwetša mosadi wa Sefala, gomme yena a re; 'Sefala o tlile a tšewa ke maphodisa mo ka morago ga matšatši a mararo ge o be o le fa, ba re yena le banna ba ba bangwe ba utswitše dikgomo tša Maburu bofeefee. Ra šala re ekwa gore ke maphodisa a Mmaseritšhane thoko yela ya Mara Beising.

[Letl. 59]

- 8.2.1 Ke eng seo se hlolago thulano gare ga MmaSerwadi le Sefala? (2)
- 8.2.2 Na moanegwathwadi wa kanegelokopana ye ke mang? Fahlela karabo ya gago. (2)
- 8.2.3 Laetša molwantšhi le molwantšhwa setsopolweng se. (2)
- 8.2.4 Tikologo ya kanegelokopana ye ke ya magaeng. Fahlela karabo ya gago. (2)
- 8.2.5 Go ya ka setsopolwa se, Sefala ke monna wa mohuta mang? Efa dintlha tše PEDI. (4)
- 8.2.6 MmaSerwadi o be a ikwa bjang ge a fihla ga Sefala? (2)

- 8.2.7 Hlaloša tharollo ya bothata kanegelokopaneng ye. (2)
- 8.2.8 Hlaloša mohola wa poledišano ye e tšwelelago setsopolweng. (2)
- 8.2.9 Ke molaetša ofe wo mongwadi a ratago go o tšweletša kanegelong ye? (2)
- [20]**

PALOMOKA YA KAROLO YA D: 20
PALOMOKA YA TLHAHLOBO: 120